Otto Schneid
Papers

on behalf of youth and their
Aesthetic Education

62:14

14

למען הנער וחנוכו האסתטי.

העם היהודי במבנה תרבותו חסר לכאורה גורם אחד, שבו מצטיינים העמים בכלל ועמים מסוימים בפרט, היינו הגורם האסתטי. ברם, גורם זה איננו נעדר בעם היהודי בכללו, כ"א בדורותיו האחרונים בלבד, ב"ל בתקופה מאז האמנציפציה. ל"כ היתה התרבות היהודית פוריה גם ביצירה אמנותית ועובדה זו הולכת ומתבררת עם התקדמות חקירת אמנותנו. טיפוסי אדריכלות בפני עצמם מימי הבינים ועד בתי-כנסת בנויי עץ שבאירופה המזרחית, תפאורה מקורית בעלת מסורת ישנה-נושנה, ציורי כתבי-יד יחידים במינם וציורי קיר מיוחדים לצורה ולתוכן, אלה הם ההישגים ההיסטוריים של עם ישראל, שנודעו לנו רק בעשרות השנים האחרונות והסותרים בהחלט את הטענה הידועה, המאשימה את עמנו בחסר כל כח יצירה אמנותית וכל חוש אסתטי. גם בחיים העממיים התהוותה הזרות והאדישות לגבי הערכים האמנותיים רק בתקופה האחרונה. המצות למשל - בדורות שלפני האמנציפציה קושטו באורנמנטים וכל בני המשפחה התחרו בהמצאתם. המזוזות וכלי הבית היהודי נוצרו בצורות בהחלט אמנותיות. אספי אמנותנו העממית מפתיעים בעשרם הספציפי. רק עם ראשית המאה הי"ט נעלמת מסביבת היהודי כל תצורה אסתטית וחפצים שמושיים יבשים ממלאים את מקומה. - עליה חדשה באה רק בעשרות השנים האחרונות, בלי ספק בקשר לתנועה הלאומית, עד שאמני עמנו נעשו לכח מכריע ובאומנות הבין-לאומית. כמו כן הורגשו לפני המלחמה הזאת צמיחים לתחיה אסתטית רבתי בחיים העממיים..

אולם, ארץ ישראל שהיתה עתידה להעשות למרכזה של תנועת התחיה הזאת, יתר על כן, למקור התחדשות אסתטית לכל העם בתפוצותיו, לא הצדיקה עד כה את התקוות הגדולות הללו. אדרבה, הקרקע מלאת הכח הפורה נשארה שדה בור, הארץ פיגרה. האדישות ואפילו הזרות השתמרו כאן עד היום הזה. האמנים מבודדים ואווירה של קר וחסר אהדה שוררת סביב מאמציהם ומוסדותיהם; פרי פעולתם איננו ניכר בישוב. "בצלאל החדש" למשל משתדל לחנך את תלמידיו לטוב הטעם והישוב ממשיך לקרוא "בצלאל" לתועבות הידועות ולקשט את דירותיו בסחורת האומנות המדומה הזאת. רמת הבקרת עלולה לבייש את העתונות ואת הישוב כולו. האוניברסיטה, שעליה לתת לחיים האמנותיים את קני-המידה המדעיים, אין בה כל מקום לתולדות האמנות כמקצוע. אין לקורא העברי כל הדרכה לתולדות האמנות המבוססת על המצב הגאוגרפי של העם היהודי ועל האינטרסים המיוחדים שלו. גם בתי הנכות עודם רחוקים מלהבין את תפקידיהם. כל עבודה אמנותית ומפעלי אמנות כל שהם מחוסרים ההנחה העיקרית, והיא הקהל, החברה המעונינת והמוכנה לקלוט את הנוצר ולהבנות ממנו, לא לטובת האומנים ולא בכדי לסייע להם, כ"א למענה היא, מתוך האנוכיות הבריאה וההגיונית ביותר. כי באמנות ובכלל בעולם האסתטי יש ויש עשר אנושי באין סוף. נתאר לעצמנו את האדם הארופי-המערבי בלי שיאי המוסיקה שלו, את יון בלי פסלותה, את העם ההודי בלי הפילוסופיה שלו. עשרם של העמים האלה ועשרם האנושי של בניהם לא יסתבר אלא מתוך התפתחות חפשית ואורגנית של כל הצמיחים והכוחות הטובים שחיו והמו והלמו בהם. יצרם היוצר לא דוכא, כי אם פותח. כשם שהאדם יצר את תרבותו, כן יצרה תרבותו גם אותו. בודאי, עשירים הננו אבל העושר הניתן לנו מכוח טבענו ומכוח תולדותינו גדול הוא בהרבה יותר. כמה זכרונות עשרנו הראשונים, כמה שרידי ההתאמה העתיקה בין האדם הישראלי ובין הטבע סביבו מכיל ומשקף המקרא, מה חיה ורגישה ופקוחה היתה עינו של האדם התנ"כי ומה מחוננת היתה לראות את ארצו בתכלית יפיה! ואנחנו - עד מתי נוותר על כל אוצרות העולם הויזואלי, עד מתי נתיחס בזרות לצד זה בתרבותנו ההיסטורית ולכוחות היוצרים והרוצים ליצור בדורנו? ועד מתי יימשך בארץ חנוך שבכל מערכתו אין כל מקום לגורם האסתטי? כי זוהי המציאות:

הגורם הזה ככוח עצום להתחדשות העם ולהצמחת אדם חדש לא הובן כל עיקר. בענין החיוני הזה של התפתחות האומה ועתידה מכריעים אנשים זרים לו לחלוטין. בכל זאת, האלמנטים היצירתיים ישנם בישוב וביחוד בנער, למשל הנטיות המסוימות לתצורה אמנותית שבעדות המזרח, ואלמנטים אלו רוצים להתבטא ולעשות פרי. על האחראים רק לצאת קצת לקראתם, לארגן את המצוי, להדריך את הכשרון

העצמי. ואלה הם האמצעים החנוכיים והארגוניים העלולים לדעתנו להביאנו לידי המטרה:

א) הכנסת ההסתכלות באמנות והדרכה לתולדותיה לתכנית בתי הספר כמקצוע בפני עצמו. על למודים אלו להביא את הנוער לידי ההסתכלות הטובה והבריאה ביצירות האמנות, ללא שיטה קפואה, אבל ע"ס נקודות-ראות מסוימות. מטרתם האנושית-הכללית של הלמודים הללו היא ההתגברות על שרירות הדעה, על הסוביקטיביזם הבלתי-מוגבל וההתקרבות לאידיאל האוביקטיביות, הנכונות להתיחס בצדק להשגים, רשמים, חוויות; פרט לתפקידו הספציפי של ההסתכלות באמנות, לעורר ולעודד את החוש לעצם הערכים האמנותיים, כגון את ההבנה להרמוניה ולשיווי המשקל, לערכי הנח והנע, לקו, לשטח, ולצבע. בקיצור, לגורמים המצויים מעבר לנושא, שהוא לרוב המעניין והמושך והמתעה את הזרים לעצם רוח האמנות. עד כמה שהמקצוע הזה יכלול גם הדרכה לתולדות האמנות, יהא החמר מתאים לצרכי העם היהודי הספציפיים, ואל יהיה חסר הלמודים העתק קורות האמנות כפי שהן נראות לעינים אירופיות ואל ישתקף בהקפו האפק המוגבל כ"כ והחד-צדדיות המיושנת של למודי המקצוע במערב. לע"ע, ז"א במסגרת הצעותינו הראשונות אלה, נוותר על פרטים ונסתפק בקוים הכלליים הללו.

ב) לחבר ולאחד את כל למודי מלאכות-יד במקצוע אחד ולא להפריד גם בינו ובין למודי הציור, ר"ל לכלול במקצוע גם את הציור ואת הכיור; לסגל את שיטת הלמודים הללו למטרת א) וליצור קשר מתמיד בין שניהם. מקשרים כאלה תהיינה הזכרות שיטתיות של חמר המקצוע א) בתוך שעורי ב) ועיבוד פחות או יותר חפשי של מוטיבים והדגמות שהובאו בשעורי א). כל החמרים הקלים להשגה מבחינה תקציבית באים בחשבון, חמר, עץ, קש, ניר, קרטון, צמנט, חוטים, פח, בד וכו'. על השעורים לעודד כל נטיה לעצמאות ולפתח את הדמיון. (בעיר שהנסיונות הראו אצל ילדי הארץ רבים מאד ~~אצא~~ עני מתמיה בדמיון. מהופעה זו הרינו למדים, שלא יתכן להמשיך בחנוך המפתח את השכל לבדו). המורה יסתפק על פי רוב לנסח את התפקיד או להציעו בלבד ולנהל אח"כ את הויכוח הכללי על המסקנות. פרט לעבודות הבודדות יתאחדו לפעמים כל התלמידים למפעל משותף, למשל לקשוט חדר הכתה או ציור מקיף על גבי קירותיו. נסיונות הוכיחו על הערך החנוכי הגדול שבמפעלים משותפים כאלה.- אל נשכח את ערך החנוך האמנותי הזה גם מעבר לגבולות הנער. כי מכאן מובילה דרך הגיונית להעדנה אמנותית של המלאכה גרידא ולשיפורה היסודי.

ג) כחמר להוראה, ביחוד לשעורי א), נחוצות רפרודוקציות. ארכיון קטן דרוש בכל מוסד לחוד וארכיונים מרכזיים רצויים בשלשת מרכזי הישוב העברי. אין צריך לומר, שלא על ידי קניות גדולות וחד-פעמיות יווצרו אוספים כאלה, אלא קמעה קמעה ובהשתתפות הנער.

ד) בקשר עם הלמודים הנ"ל וחוץ מהם ולשם השלמתם או לע"ע כמבוא והכנת הקרקע לפני פתיחתם רצויות הרצאות פנס-קסם להדרכה יסודית מאת מומחים. בעוד שמספרם של תלמידי כתה או משתתפי קיטנה או מועדון מוגבל כידוע, ישתתפו בהרצאות אלו מוסדות שלמים. בקטנים מספר שיערכו לפי תכנית מבוססת, יכולה להנתן שלמות מרחיקה לכת. על הרצאות אלו להקנות לתלמידים גם אלמנטים שונים של ידיעה ויכולת יסודית, שילמדו למשל לתאר נכונה את הנראה.

ה) לנער העירוני רצויות הדרכות בבתי-הנכות המצויים, לנער שבכפר נחוצים מפעלים אחרים, כגון הרצאות כנ"ל ותערוכות נודדות.

ו) מתוך הקשר החי שבין האמנות הפלאסטית ובין הדראמטית יש להמליץ גם על ארגון עבודות דרמטיות. גלוי וידוע הוא, שהפעילות הדרמטית עלולה לעורר בנוער את מיטב כוחות אפיו. בפרט מעודדים נסיונות החדשים האחרונים ~~א~~ בתיאטרון-בובות. מלבד ההצגות שהוצגו בפני הנער, התקיימו גם כאלה, שבהן הציגו הילדים בעצמם והם הם שחיברו אף את המשחק ומחזיהם וחוויותיהם שאבוהו. דעת הפסיכולוגיה המודרנית המעריכה כל כך את תיאטרון-הבובות כאמצעי חנוכי, התאמתה כאן בדיוק.

ז) בצדק מחשיבים הפדגוגים המודרניים את ערך המועדונים שבהם יבלו בני הנער את שעות הנפש, כגון את מגרשי גוגנהיים. חלק גדול של ההצעות הנ"ל הלא

בר-הגשמה הנהו גם המועדונים כאלו. אלא שבמסגרתם יימנעו המורים והמבצים מלהטיל על הנער הזקוק לנפש כל מאמץ מיותר. ושיטתם תהא משמחת וקלה מאד להבנה.

ח) רק להתחלות הראשונות של המפעלים הנ"ל יוכלו כוחות מומחים מעטים. ההתפתחות הנמשכת מניחה מטה שלם של מורים מלומדים. ואין צריך להוסיף שאין כיום למורים כל השכלה אמנותית ואין להם כל הבנה, וחוץ מאחד או שנים מכל הסמינריונים שבארץ אין בתכנית למודיהם מקום כלשהו לתולדות האמנות. נקודת הכבד ביזמתנו זו תהיה, איפוא, ההצעה, לארגן שעורים ומחזורי הרצאות מיוחדים למורים. על הצעות קודמות הגיבה הסתדרותם בהבנה הנ"ל. אבל אין לחכות את ההבנה החסרה מהחלטות או מתבונה מפשטת, אלא מהעבודה המעשית, מהלמודים בעצמם. כי רק מחנוך המחנכים תצא ברכה בת-קיימה.